apvalainukai, galbūt naudoti kaip muštukai), 12 šovinių, 1 stiklo radinys, po 2 geležinių daiktų fragmentėlius ir geležies lydymo atliekas (gargažes). Taip pat surinkta su akmens amžiaus horizontu sietinų organikos radinių – degusių kauliukų (95), šiek tiek lazdyno riešutų kevalų ir medžio anglies fragmentų. Paviršiniuose sluoksniuose kaip masinė medžiaga rinkti molio tinko ir molio dirbinių trupiniai.

Pagal titnaginio inventoriaus tipologiją Pabartonių akmens amžiaus gyvenvietėje I būta kelių apgyvendinimo etapų, ankstyviausias jų gali siekti finalinį paleolitą, daug radinių, būdingų mezolitui, dalis priskirtina neolitui–bronzos amžiui. Keramika šiame archeologiniame objekte įvairialaikė: pati ankstyviausia, ko gero, gali būti datuojama neolitu ar bronzos amžiumi. Rasta lipdytinės, apžiestos ir žiestos buitinės keramikos fragmentų. Tad čia galbūt būta ir geležies amžiaus, ir vėlyvesnio apgyvendinimo palikimo. Patys vėlyviausi radiniai – žiestos keramikos šukės, molio tinkas ir šoviniai, datuotini XIX–XX a.

Pabartoniai Stone Age settlement I

In summer 2016, in total 36 m^2 in Pabartoniai Stone Age settlement I on a right bank of a small river *Želmena* (river Neris tributary) (Jonava r.) was excavated (Fig. 1). A large quantity of valuable archaeological material was discovered during the investigation: 2465 flint and 36 knapped stone finds (Figs. 4–9), 339 potsherds of different chronological periods, pieces of clay daub, 12 cartridge cases, one piece of glass bottle, two metal find fragments and few pieces of slag. Also some organic material related to the Stone Age settlement was collected: burnt bone fragments, hazelnut shells and pieces of charcoal.

Around 14 structures associated with the old settlement were discovered (Figs. 2–3), some of them yellding a lot of flint finds, sandstone and other types of stone flakes, burnt bone fragments. One object included a stone structure.

According to the flint typology and C^{14} dating, the earliest possible occupation of this object could reach Final Palaeolithic – Mesolithic, but the site was probably repeatedly inhabited in Neolithic – Bronze Age period and even later. The most recent finds should be assigned to the mid 20th century.

Eglė Marcinkevičiūtė,
Egidijus Šatavičius

Ažutakio senovės gyvenvietės tyrimai

2016 m. buvo vykdomi Ažutakio senovės gyvenvietės (UK 31655) archeologiniai tyrimai, kurių pagrindinis tikslas – ištirti dalį būsimos sodybos kiemo teritorijos.

Ažutakio senovės gyvenvietė (Švenčionių r., Pabradės sen.) yra apie 510 m į PR nuo plento Vilnius–Švenčionys, apie 210–360 m į ŠV nuo geležinkelio Vilnius–Daugpilis, tarp Žeimenos kairiojo kranto ir vietinės reikšmės miško keliuko Družiliai–Važeliškė, Ažutakio kaimo ŠR pakraštyje. Gyvenvietė įkurta ant Žeimenos kairiojo kranto smėlingos–žvyringos pirmos viršsalpinės terasos ir salpos, iškylančių iki 1–5 m aukščio virš upės vandens lygio. Šios terasos suformuotos vėlyvojo ledynmečio pabaigoje – holoceno pradžioje. Terasinių aikštelių paviršiai bemaž lygūs, su nežymiais pakilimais ir įlinkimais. XX a. 7 dešimtmečio pradžioje apie pusė sklypo teritorijos buvo suarta ir užsodinta pušimis, o likusi dalis naudota kaip pieva.

Ažutakio senovės gyvenvietė priskirtina smėlinių gyvenviečių tipui. Ją E. Šatavičius

1 pav. Ažutakio gyvenvietė. VU studentai praktikos metu mokosi braižyti perkasos sieneles. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 1. Ažutakis settlement. VU students learning to draw trench walls during a practicum.

surado 2007 m. vykdydamas privataus žemės sklypo žvalgomuosius tyrimus. Tada ištirta 13 įvairaus dydžio šurfų – iš viso apie 20 m^2 dydžio plotas (*ATL 2007 metais*, 2008, p. 485–487). Gyvenvietės teritorija yra maždaug 130–160x50–80 m dydžio, besidriekianti išilgai upės pakrantės ir vietinio keliuko. Gyvenvietės Š dalį R–V kryptimi kerta buvusios senvagės loma, kuri ypač išraiškinga sklypo R pusėje. 2007–2008 ir 2015 m. buvo vykdomi Ažutakio senovės gyvenvietės detalieji archeologiniai tyrimai, per kuriuos visiškai ištirta teritorija po būsimais pastatais ir aplink juos, t. y. apie 350 m^2 dydžio plotas (*ATL 2007 metais*, 2008, p. 485–487; *ATL 2008 metais*, 2009, p. 28–32; *ATL 2015 metais*, 2016, p. 59–65).

2016 m. archeologinių tyrimų metu pirmos terasos pakraštyje ir šlaite į senvagę (būsimos sodybos kiemo vietoje) iš viso ištirtas 60 m^2 dydžio plotas (2 besijungiančios perkasos). Tyrimuose dalyvavo VU archeologijos studijų 2–3 kurso studentai (1 pav.). Bendras tyrinėto horizonto storis siekė 0,3–1,4 m. Tyrinėtas plotas pasižymėjo itin sudėtinga stratigrafija – tyrimų metu susidurta su bene visomis įmanomomis geologinėmis nuogulomis. Tirto ploto P ir centrinėje dalyje (pirmos viršsalpinės terasinės aikštelės pakraštys ir šlaito viršutinė dalis) po perartu 12–27 cm storio dirvožemio horizontu vietomis aptiktas iki 8–14 cm storio rudo smėlio–žvyro sluoksnis (labai sukietėjęs) su stambiais rieduliais (sluoksniui gilėjant ir šviesėjant labai pradėjo daugėti molio), žemiau dengėsi

2 pav. Ažutakio gyvenvietė. Tiriamas ploto R (viršuje) ir V (apačioje) pakraštys. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 2. Ažutakis settlement. The E (top) and W (bottom) edges of the investigated area.

įžemis – balkšvo–rusvo–pilkšvo stipriai sukietėjusio smėlio–žvyro su rieduliais ir kreidos / mergelio atplaišomis sluoksnis. Tirto ploto Š pusėje (terasos šlaito apatinė dalis) po perartu 13–37 cm storio dirvožemio horizontu atsidengė apie 8–20 cm storio tamsiai pilkas glėjinis gruntas (buvęs dirvožemis?), storėjantis R kryptimi. Žemiau slūgsojo apie 18–64 cm storio rudo (vietomis rusvo) smėlio–žvyro su stambiais rieduliais sluoksnis, storėjantis Š kryptimi, po kuriuo dengėsi apie 7–21 cm storio rudo žvyro su stambiais rieduliais ir šlynu suplautinė juosta (sluoksnis ėjo banguota juosta). Žemiau dengėsi įžemis – rusvas–balkšvas smėlis su įplauto molio lęšiais (2 pav.). Visuose šiuose sluoksniuose, net ir įžemio viršuje, aptikta pavienių archeologinių radinių.

Tyrimų metu nustatyta, kad tirtame plote kultūrinio sluoksnio nėra (išskyrus P pakraštį), nes dėl didelio šlaito nuolydžio ir intensyvios

3 pav. Ažutakio gyvenvietė. Atidengta objekto 2 ŠR dalis su sukiužusių lipdytinių indų šukėmis (kairėje) ir jos vertikalus pjūvis (dešinėje). E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 3. Ažutakis settlement. The NE part of exposed feature 2 with sherds of cracked hand built vessels (left) and the feature's vertical section (right).

erozijos jis čia negalėjo formuotis. Ši vieta identifikuota kaip gana status upės pakrantės ruožas ir jos dugno šlaitas. Be to, išilgai tirto ploto centrinės dalies po perarto dirvožemio horizontu atsidengė iki 0,6–1 m aukščio staigaus reljefo kritimo pakopa – kadaise buvusios upės kranto riba. Todėl visi aukščiau minėti litologiniai sluoksniai su archeologiniais radiniais turėtų būti traktuojami kaip kultūrinis horizontas: dalis radinių į juos pateko dar priešistoriniais laikais šalimais gyvenant žmonėms, kita dalis – vykstant erozijai – paplaunant lietaus ar upės potvynio vandeniui aukščiau buvusį kultūrinį sluoksnį ir t. t. Tačiau tai ne gyvenamoji zona su išlikusiu tipišku kultūriniu sluoksniu.

Tirto ploto P pakraštyje identifikuoti 2 objektai – pilku smėliu–žvyru užpildytos dėmės, išryškėjusios sukietėjusio rudo smėlio–žvyro sluoksnio su stambiais rieduliais viršuje apie 17–32 cm gylyje. Mažesnė dėmė netaisyklingo ištęsto ovalo formos, apie 44x32 cm dydžio. Vertikaliame pjūvyje ji buvo lėkštomis sienelėmis ir maždaug 10 cm gylio, plokščiu dugnu. Ji užpildyta pilku smėliu–žvyru su pavieniais angliukais.

Didesnė dėmė (ištirta tik jos Š dalis) buvo netaisyklingo trikampio formos, maždaug 1,02x1 m dydžio. Vertikaliame pjūvyje dėmė buvo statokomis sienelėmis, maždaug 33 cm gylio, užapvalintu dugnu, užpildyta labai kietu pilku smėliu–žvyru su pavieniais angliukais. Viršutiniame dėmės horizonte surasta apie 70 stipriai fragmentuotų lipdytinių molinių indų šukių lygiu ar nežymiai grublėtu paviršiumi. Šukės sutraiškytos po lauko paviršių važinėjant sunkiajai technikai. Šis objektas tikriausiai vertintinas kaip židinys (3 pav.).

Iš viso tyrimų metu rasta 139 titnago, 148 keramikos, 3 metalo ir 1 akmens radinys. Radinių nėra gausu. Dauguma jų smulkūs ir fragmentiški (ilgalaikio arimo pasekmė). Titnago radiniai pagaminti iš geros kokybės pilkos spalvos titnago žaliavos. Tikėtina, jog šis titnagas buvo išgaunamas iš kur nors netoliese Žeimenos slėnyje ledynų atvilkto ir palaidoto kreidos luito su titnago intarpais, nes įžemio viršutiniuose horizontuose ypač daug stambokų kreidos / mergelio luitų trupinių ir riedulių (dažnai

su išlikusiomis fosilijomis). Net dalis molingų sluoksnių dėl permaltos kreidos trupinių gausos yra balkšvos – balkšvai rausvos spalvos. Dauguma titnago radinių be patinos (išskyrus keliasdešimt vienetų su itin plona besidengiančia melsva patina). Apie 8 % visų titnaginių radinių yra pabuvoję ugnyje. Jokių ženklesnių titnago radinių sankaupų tyrinėtuose plotuose neaptikta.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos (apie 72,66 %), o skeltės bei jų dalys tesiekė apie 15,11 %. Rasti 3 mikrolitai (trapecija ir 2 nelygiašoniai trikampiai), 5 gremžtukai, 2 dirbinių fragmentai, 21 skeltė ir jų dalys, 101 nuoskala, 1 skaldytinio fragmentas ir 6 žaliavos gabaliukai (4–5 pav.). Dauguma titnago radinių pasiskirstę tolygiai po visą tyrimų plotą. Stratigrafiškai absoliuti dauguma titnago radinių (apie 92,1 %) slūgsojo pilkame armenyje, o likusieji – įvairiuose kultūriniuose ir geologiniuose horizontuose – rudo smėlio–žvyro, pilko grunto sluoksniuose, t. y. apie 20–60 cm storymėje. Šį sezoną jokių titnago radinių koncentracijų neaptikta. Sprendžiant pagal radinių išsidėstymą ir kiekį, tai akmens amžiaus gyvenvietės pakraštys.

Apibendrinant šių ir ankstesnių metų tyrimų medžiagą, galima pasakyti, jog akmens amžiaus kultūrinis horizontas nėra chronologiškai „švarus“. Dauguma aptiktų titnago radinių datuojami mezolito–neolito laikotarpiu ir turėtų būti priskirti Kundos–Narvos kultūrinėms grupėms. Tačiau pasitaikė tiek ankstesnio, tiek vėlesnio laikotarpio pavienių radinių.

Tyrimų metu surastos 79 apžiestų ir žiestų molinių indų šukės. Absoliuti jų dauguma (apie 5/6 viso kiekio) yra smulkios, apie 0,5–3 cm² dydžio. Stambesnių surasta tik keliolika (apie 1/9 viso kiekio). Beveik pusė šukių yra nuo žiestų (apie 1/4 šio kiekio) ir apžiestų (apie 3/4 šio kiekio) molinių indų. Indų šukių sienelių

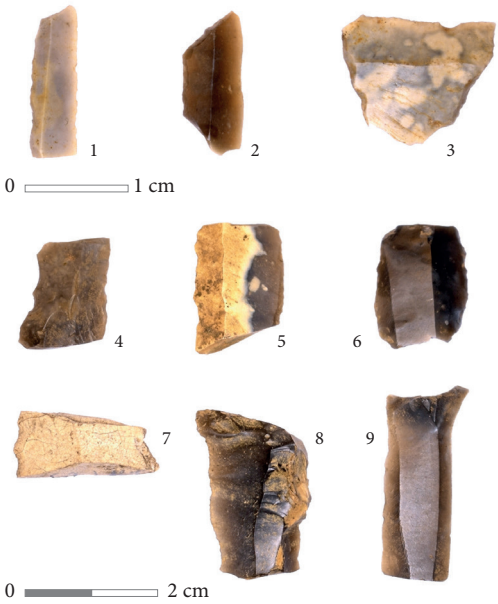

4 pav. Tyrinėjant Ažutakio gyvenvietę rasti titnago dirbiniai: mikrolitai (1–3) ir skelčių dalys (4–9). E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 4. Flint finds discovered during the excavation at Ažutakis settlement: microliths (1–3) and blade pieces (4–9).

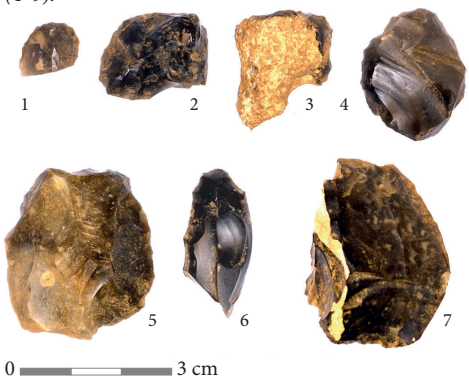

5 pav. Tiriant Ažutakio gyvenvietę rasti titnago dirbiniai: gremžtukai (1–5), dirbinio fragmentas (6) ir skaldytinio fragmentas (7). E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 5. Flint finds discovered during the excavation at Ažutakis settlement: scrapers (1–5), an artefact fragment (6), and a core fragment (7).

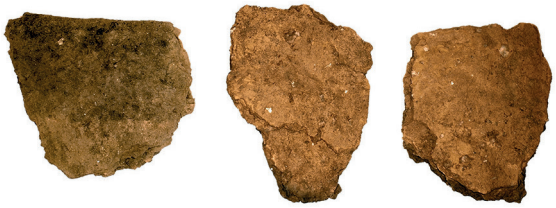

6 pav. Ažutakio gyvenvietėje rastos lipdytinių molinių indų šukės lygiu ir nežymiai grublėtu paviršiumi. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 6. Sherds of hand built earthenware vessels, with smooth and slightly rough surfaces, from Ažutakis settlement.

storis svyruoja tarp 0,5–1,3 cm. Dažniausiai šukės pilkai rusvos ir tamsiai pilkos spalvos, tačiau pasitaikė ir rausvų. Daugumos žiestų indų vidinės pusės buvo padengtos ruda glazūra. Išskirtinių indų dalių (pakraštėlių, dugnelių, priedugnių) surasta tik keletas. Didžioji dalis šukių yra įvairaus dydžio puodynių ir keleto dubenų. Rasta ir viena balto molio lėkštės šukė. Visos žiestų – apžiestų indų šukės rastos pilkame armenyje. Tik kelios jų slūgsojo truputį giliau. Apžiesta – žiesta buitinė keramika datuojama XVI a. pabaiga – XX a. viduriu ir priskiriama Ažutakio senajai kaimavietei.

Tyrimų metu surasta apie 70 lipdytinių molinių indų šukių. Absoliuti jų dauguma (apie 5/6 viso kiekio) yra smulkios, apie 0,5–2 cm^2 dydžio. Stambesnių surasta tik keliolika. Lipdytinių indų molio masė liesinta smulkiai ir stambiai grūstu granitu, tačiau jo dėta nedaug. Indų sienelės buvo tiesios (truputį atloštos) ir nežymiai profiliuotos. Kelios rastų pakraštėlių šukės buvo tiesios, su užapvalinta indo viršutine briauna / lūpa. Šukių sienelių storis svyruoja nuo 6,2 iki 11,2 mm, jų išorinė pusė buvo lygi arba nežymiai grublėta (6 pav.). Dažniausiai šukės yra pilkai rudos ir rudos spalvos. Atrodo, bemaž visos šukės yra įvairaus dydžio puodynių ir tik kelios skirtinos smulkesniems indams (dubenims). Beveik visos lipdytinių indų šukės slūgsojo žemiau pilko armens esančiuose litologiniuose sluoksniuose. Tik kelios iš jų rastos armenyje. Didžioji dalis šio tipo radinių aptikta objekto 2 užpildyme, kitur jų rasta gerokai mažiau. Lipdytinių molinių indų šukės datuojamos II a. pabaiga – III a. ir priskiriamos ankstyvosios grublėtosios keramikos tradicijai.

Tyrimų metu viršutiniame arimo suardytame dirvožemio horizonte surasti 3 metaliniai dirbiniai: dvi metalinės sagos ir korodavusi geležinė skardelė. Atrodo, abi sagos datuojamos XVIII–XX a. pradžia.

Nors gyvenvietės kultūrinis sluoksnis daug kur labai apnaikintas ilgalaikio arimo bei sodinant mišką, o ir pačių radinių nėra itin gausu, visgi tai vienintelė šiuo metu žinoma senovės gyvenvietė Žeimenos žemupyje. Visi Ažutakio senovės gyvenvietėje aptikti radiniai perduoti NM.

The Investigation at Ažutakis Old Settlement

In 2016, an investigation was conducted at Ažutakis Old Settlement (Švenčionys District), which had been founded on the sandy–gravelly flood plain and first terrace, which rises up to 1–4 m above the river's water level, on the left bank of the Žeimena. The settlement was excavated by E. Šatavičius in 2007–2008 and 2015. During the 2016 investigation, a total of 60 m^2 was excavated at the site of a future farmyard (Fig. 1).

The excavated area was distinguished by an especially complex stratigraphy. Under a freshly ploughed 12–27 cm thick topsoil horizon in the S and central part of the excavated area (the edge of the first terrace and the upper part of the slope), a layer, up to 8–14 cm thick, of brown sand–gravel with large boulders was

discovered in places above natural soil, a layer of very hard, whitish–tan–greyish sand–gravel with boulders and splinters of chalk/marl. Under a freshly ploughed 13–37 cm thick topsoil horizon in the N part of the excavated area (the lower part of the slope) was unearthed a roughly 8–20 cm thick layer of dark grey gleysol (former topsoil?), followed by a roughly 18–64 cm thick layer of brown (in places tan) sand–gravel with large boulders, a roughly 7–21 cm thick alluvial band of brown gravel with large boulders and argil, and finally natural soil: tan–whitish sand with pockets of deposited clay (Fig. 2). In all of the layers, even in the surface of the natural soil, isolated archaeological finds were discovered. The total thickness of the excavated horizon at this location was 0.3–1.4 m. Two features: stains of grey sand–gravel, one of which had probably been a hearth, were identified on the S edge of the investigated area (Fig. 3).

A total of 138 flint, 148 pottery, 3 metal, and one stone find were discovered during the investigation. The majority were small in size and fragmentary (a consequence of long-term ploughing). The flint finds had been manufactured from good quality grey flint and about 8% of them had been in a fire. The bulk of the flint inventory consisted of various-sized flakes (around 72.66%) while blades and blade pieces formed only around 15.11%. Three microliths, 5 scrapers, 2 artefact fragments, 21 blades and blade pieces, 101 flakes, 1 core fragment, and 6 pieces of raw flint were discovered during the investigation (Figs. 4–5). The majority were found in the NE zone of the investigated area. Stratigraphically the absolute majority of the flint finds (about 78%) lay in grey plough layer, the rest in a roughly 20–60 cm thickness.

The majority of the discovered flint finds date to the Mesolithic–Neolithic and should be ascribed to the Kunda–Narva cultural groups. But individual finds from both earlier and later periods were also encountered.

70 sherds were from hand built earthenware vessels with fine–coarse crushed granite temper and straight and slightly curved walls. The outside of the sherds was smooth or more or less rough (Fig. 6). Almost all of the hand built vessel sherds lay in lithological layers below the grey plough layer. They date to the late 2nd–3rd century and the early rough pottery tradition.

79 sherds from partly thrown and hand thrown earthenware vessels dating to the late 16th–mid-20th centuries and ascribable to the Ažutakis Old Village site were found in the plough layer during the investigation.

Gytis Piličiauskas,
Lukas Gaižauskas,
Algirdas Kalinauskas,
Kęstutis Peseckas, Juras Rutavičius,
Giedrė Piličiauskienė

Alksnynės neolito gyvenvietės

2016 m., įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Pirmieji indoeuropiečiai Lietuvoje. Virvelinės keramikos kultūra 2900–2400 m. pr. Kr.“ (LIP–011/2016), vykdyti detalieji kasinėjimai Alksnynės 3 neolitinėje gyvenvietėje (UK 38380) (Neringos sav.) ir žvalgomieji tyrimai Alksnynės 2 radimvietėje.

Alksnynės 3 neolitinė gyvenvietė aptikta 2012 m., žvalgant didžiojo kopagūbrio išdegusią vakarinę papėdę (Piličiauskas G., Kuršių nerijos archeologinių tyrimų strategijos, *LA*, 2013, t. 39, p. 255–284). Tada greta dviračių tako, suartoje priešgaisrinėje juostoje (1 pav.) pastebėti keli perdegę kauliukai, o 12 kasinių